

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБОМ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.015.31:57.081.1]:37.013:069
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291088>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБОМ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті досліджується роль музейної педагогіки в освітньому процесі сучасної школи, оскільки вона володіє потужним потенціалом, який поєднує історію і сучасність; традиції та інновації, людину і природу; минуле й сучасне; автентичне та модерне.

Учені-дослідники обґрунтовують стратегію розвитку розбудови музейної педагогіки як важливої складової освітнього процесу; визначають її місце та роль в організації освітнього процесу закладів освіти різних типів та рівнів; розкривають основні проблеми музейної педагогіки в науковій освіті; визначають міждисциплінарний зв'язок музейної педагогіки з різними сферами та галузями наук; деталізують проблему функціонування і розвитку музеїв в Україні тощо.

Ключові слова: музейна педагогіка; природознавча компетентність; учні; школа; музей; експозиція.

Літ. 8.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FORMATION OF NATURAL SCIENCE COMPETENCE OF STUDENTS BY MEANS OF MUSEUM PEDAGOGICS

The article examines the role of museum pedagogy in the educational process of a modern school, as it has a powerful potential that combines history and modernity; traditions and innovations, man and nature; past and present; authentic and modern.

Scientists substantiate the development strategy of building museum pedagogy as an important component of the educational process; determine its place and role in the organization of the educational process of educational institutions of various types and levels; reveal the main problems of museum pedagogy in scientific education; determine the interdisciplinary connection of museum pedagogy with various spheres and branches of science; detail the problem of functioning and development of museums in Ukraine, etc.

Trends in the development of the educational sector in Ukraine require a rethinking of approaches to the organization of the educational process in order to have a reserve to prevent risks that often appear in the conditions of the development of modern society. This is about restricting the schoolchildren's access to certain historical objects, the excessive influence of the Internet on the personality of schoolchildren, limiting the cognitive needs and abilities of students, insufficient provision of schools with modern teaching aids, reducing the specific role of the natural environment in the education and upbringing of children of different ages, etc. In this sense, museums have every reason to become a universal and highly effective means of learning.

Proper cooperation between the school and the museum can provide students with a comprehensive and harmonious development of the personality, develop thinking and promote a broad involvement in culture, science, and nature. The formation of the students' natural science competence is especially important.

Contact with natural objects contributes to the formation of natural science competence of students, strengthens emotional ties with the city, village, region and country. This allows students to develop cognitive skills, develops the ability to analyze and synthesize, compare, classify and draw conclusions. Lessons by means of museum pedagogy form the student's research and search position, awaken curiosity about nature, the world, man and civilization. The visual nature of these activities affects the development of imagination and fantasy of schoolchildren.

Keywords: museum pedagogy; natural science competence; pupils; school; museum; exposition.

Актуальність дослідження. Українська педагогіка в умовах сьогодення перебуває на шляху пошуку нових шляхів, способів та формування стратегій організації освітнього простору закладів освіти, які протистояли б актуальним викликам і ризикам. Процеси технологізації, інформатизації, інтенсифікації людського життя вимагають перегляду традиційних навчальних методик, інноваційні форми організації навчання

також не завжди задовольняють потреби учасників освітнього процесу, який часто виходить поза межі приміщення школи. У цьому сенсі, на нашу думку, музейна педагогіка може відіграти значиму роль, оскільки володіє потужним потенціалом, який поєднує історію і сучасність; традиції та інновації, людину і природу; минуле й сучасне; автентичне та модерне.

Безсумнівно, позитивною є роль музею як унікального центру дидактичного та виховного впливу

на учасників освітнього процесу. Це інституція, що володіє потужним потенціалом автентичних свідків історії та культури. Музеї презентують духовні цінності, які зміцнюють зв'язки місцевої громади з регіоном, що має велике освітнє значення. Вони збагачують знання учнів, навчають бачити красу людських переживань, розуміти хід історії та власне місце у сучасності.

Музейна педагогіка переживає сьогодні піднесення, хоча тривалий час перебувала у консервативному стані, поступаючись місцем засобам масової інформації, Інтернету, новітнім технологічним засобам тощо. Проте живе споглядання історії, природи, людського досвіду у широкому сенсі все ж залишається актуальними у педагогічній царині.

Реформування сучасної системи освіти висуває нові вимоги до змісту, методів та засобів навчання і виховання. Музеї відіграють важливу роль у реалізації цих завдань, особливо значимою є їхня співпраця зі школами, яка може надати багато переваг у викладанні різних предметів, зокрема природознавства, сприятиме міжшкільній інтеграції, посиленню міжпредметних зв'язків, реалізації принципу зв'язку навчання з життям тощо.

Проблема музейної педагогіки є актуальною для низки українських учених, а саме: Л. Гайда, О. Караманов, І. Ласкій, С. Довгий, О. Топузов, В. Бітаєв, В. Удовиченко та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Учені-дослідники обґрунтовують стратегію розвитку розбудови музейної педагогіки як важливої складової освітнього процесу; визначають її місце і роль в організації освітнього процесу закладів освіти різних типів та рівнів; розкривають основні проблеми музейної педагогіки в науковій освіті; визначають міждисциплінарний зв'язок музейної педагогіки з різними сферами і галузями наук; деталізують проблему функціонування та розвитку музеїв в Україні тощо.

Метою статті є з'ясування особливостей формування природознавчої компетенції учнів засобом музейної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Тенденції розвитку освітньої галузі в Україні вимагають переосмислення підходів до організації освітнього процесу з тим, щоб мати резерв для запобігання ризикам, які часто з'являються в умовах розвитку сучасного суспільства. Йдеться про обмеження доступу школярів до певних історичних об'єктів, надмірний вплив інтернету на особистість школяра, обмеження пізнавальних потреб і здібностей учнів, недостатнє забезпечення шкіл сучасними засобами навчання, зменшення питомої ролі природного середовища на навчання та виховання дитини різного віку тощо. У цьому сенсі музеї мають усі підстави стати універсальним і вельми результативним засобом навчання.

Освітня повинні зробити все, щоб формувати турботу про те, що має історичну цінність, важливе

значення для людського життя; розвивати історичну пам'ять; зберегти зразки природи рідного краю, вказати шляхи для її збереження тощо. Музеї також мають важливу духовну місію – зберегти і примножити спадщину національної культури.

Музей є одним із позашкільних чинників навчання, виховання та розвитку особистості учнів. Як важлива інституція співпраці зі школами, вони дають знання, впливають на самоосвіту школярів, мотивують їх до навчальної і пізнавальної діяльності. Належна співпраця школи та музею може забезпечити учням усебічний і гармонійний розвиток особистості, розвинути мислення, сприяти широкому прилученню до культури, науки, природи. Особливо важливим є формування природознавчої компетенції учнів.

У своїй просвітницькій діяльності музеї служать засобом пропагування знань у різних галузях, зокрема природничій, роблячи свої колекції доступними для громадськості. Вплив музею базується на безпосередньому контакті з предметами, пізнанні їхнього змісту та функцій, завдяки чому цей контакт має сильніший вплив на глядача. Тому відвідування музеїв може бути невід'ємною частиною уроків природознавства, під час яких музейні колекції можуть використовуватися як навчальні ресурси.

Пильна увага до музейної педагогіки свідчить про важливість музеїв у сучасній системі освіти. Музей як культурна установа з тематично та динамічно диверсифікованим профілем має потужні можливості наближення людей до автентичних цінностей мистецтва, науки, техніки, дає змогу побачити роботи чи об'єкти в їх унікальний, автентичний спосіб існування. Візуальний метод показу музейних колекцій уможливорює представити велику кількість фактів і проблем у яскравій, оригінальній формі, навчаючи школярів спостережливості й апелюючи до уяви, логічного мислення, а також природо- і культуро-відповідності.

Музеї – це місця, де можна проводити так звані “музейні уроки”, проте для того, щоб вони відбувалися належним чином, учитель повинен ретельно підготуватися до них, а також мотивувати своїх учнів до пізнання таким шляхом: “Розуміння музею як до багатовимірного освітнього простору значно посилює роль музейної педагогіки, яка аналізує багатий педагогічний потенціал музею, розробляє механізми ефективного його використання в системі освіти. Музейна педагогіка на сучасному етапі є галуззю знання, яка ще тільки формується” [6, 55].

Організовані у такий спосіб заняття спрямовані на розширення і поглиблення знань учнів, розвиток інтересів до конкретного предмета. Музейний урок є особливою формою здобуття знань, оскільки основним носієм інформації виступає експонат, який, зі свого боку, є основою наочності навчання. Принцип систематичності пов'язаний з наочністю навча-

ння. При проведенні цих занять учитель також повинен враховувати принцип доступності знань, тобто адаптувати форму вираження і рівень складності використовуваних понять для спрямування і концентрації уваги учнів на найважливіших експонатах.

Організуючи музейну діяльність з метою формування природознавчої компетентності учнів, педагогам важливо пам'ятати про помірність у поданні нової інформації. Відбір експонатів має полягати у відображенні найважливішого змісту, відповідному підборі експонатів та визначенні часу відвідування. Також важливо заохочувати учнів до активності під час цих занять. Цього можна досягти різними методами, але найпростішими є проблемні запитання. Важливо, щоб отримана учнями інформація сприймалася свідомо і була закріплена. Таке закріплення треба починати під час візиту, порівнюючи побачене з тим, що бачили раніше, потім після виходу з музею коротким питанням і, нарешті, у формі повторення під час шкільного уроку.

Музейні уроки є особливо ефективними з багатьох предметів, наприклад, мистецтва, історії, мови та соціального і природного середовищ. Музей – це не лише установа, яка збирає та зберігає культурні цінності, а й спосіб комунікації, що включає різноманітні форми презентації експозиційних матеріалів. Перевага музейних колекцій полягає у тому, що вони пов'язують історію матеріальної культури з сучасними явищами суспільного і природного життя. Вони дають можливість учневі наочно і конкретно усвідомити вплив часу як чинника мінливості форм і явищ існування світу. Вони презентують людську працю та її продукти в автентичному історичному контексті.

Контакт з природними об'єктами сприяє формуванню природознавчої компетентності учнів, зміцнює емоційні зв'язки з містом, селом, регіоном і країною. Це дозволяє розвивати когнітивні навички школярів, формує вміння аналізувати і синтезувати, порівнювати, класифікувати, робити висновки. Уроки засобом музейної педагогіки виробляють дослідницьку та пошукову позицію школяра, пробуджують цікавість до природи, світу, людини та цивілізації. Візуальний характер цих занять впливає на розвиток уяви і фантазії школярів.

Основна функція музеїв полягає у тому, що вони фіксують, зберігають і оберігають ресурси історії, культури, мистецтва, природних цінностей, створюючи можливості для широкого ознайомлення з ними дітей у процесі навчання. Музеї були і залишаються також специфічною формою і джерелом формування світогляду молодих поколінь, їхньої системи цінностей, ставлення до оточення і виховання бажання зберігати автентичний потенціал життя народу, краси та самобутності природи, розвитку науки, ремесел тощо.

Сьогодні спостерігається абсолютно нове ставлення педагогів та учнів до зібраних у музеях колекцій. Це, очевидно, детерміновано тривалим онлайн навчанням, коли здобувачі освіти не могли уповні реалізувати дослідницький інтерес, безпосередньо споглядати навколишній світ, відвідувати музеї, виставки, галереї, перебувати на відкритому просторі тощо. Зараз це зумовлюється також війною, яка перешкоджає проведенню повноцінного навчання у багатьох школах, а будь-яке обмеження, як відомо, лише підігриває дослідницький інтерес дітей та молоді. Саме тому музеї переживають особливе піднесення. Проте вони мають бути не лише "мовчазними свідками" минулих подій, а й стимулювати перспективні рефлексії над культурними благами, їхнє переосмислення та генерування нових, цікавих відкриттів: "Музейна педагогіка – досить новий, але вже популярний напрям навчально-виховної діяльності. Проте на даному етапі музеям необхідно вирішити проблему урівноваження своїх функцій: збереження історичних пам'яток – з одного боку, і їх доступності – з іншого. Максимальна відкритість і доступність музею для всіх соціальних і вікових груп суспільства, його потужний інформаційний і ціннісно-орієнтований потенціал, здатні залучити людей до різних форм інтелектуальної й соціально-культурної творчості, надаючи музею особливої значимості в освітньому процесі" [6, 54].

У царині формування природознавчої компетентності учнів музейна педагогіка володіє особливим потенціалом. Це стосується багатьох аспектів навчально-виховного процесу, зокрема:

- презентації учням у процесі навчання нових знань і відомостей про природу, які є недостатньо відомими та розповсюдженими;
- знайомство з фауною і флорою рідного краю у його історичній ретроспективі;
- здійснення культурно-просвітницької, науково-дослідницької, природоохоронної діяльності разом з учнями, педагогами та батьками;
- реалізація завдань валеологічного й екологічного виховання школярів;
- заохочення школярів до природоохоронної діяльності;
- розширення дослідницької діяльності дітей у рамках природознавчої компетентності тощо.

Висновки і перспективи наступних досліджень. Вважаємо, що сучасні, модерно організовані музейні простори та виставки мають стати абсолютно новим освітнім проектом, щоб відкрити новий вимір існування зібраних там колекцій, не втрачаючи жодної з наявних форм символічного відтворення минулого, доповнюючи чуттєвий досвід дослідженням знань і смислів, рухаючи людську свідомість, заповнюючи сферу нашої духовності, а також активуючи інтуїцію та підсвідомість усіх поколінь.

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБОМ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Окремого дослідження потребує такий аспект музейної педагогіки, як виховання дітей та молоді, а також проблема професійної орієнтації школярів засобом діяльності музеїв і виставок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайда Л.А. Музей у навчальному закладі. Київ, 2009. 128 с.
2. Гайда Л.А. Формування нормативно-правової бази музеїв при навчальних закладах України. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 49–56.
3. Гайда Л.А. Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі. *Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції* (Кіровоград, 21–22 жовтня 2010 р.). Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. С. 243–249.
4. Караманов О.В. Музей – школа – університет: особливості педагогічної взаємодії в сучасному суспільстві знань. URL: http://pmu.in.ua/wp-content/uploads/downloads/2014/02/Karamanov_ua_2.pdf
5. Караманов О.В., Ласкій І.В. “Педагогічний марафон” як форма ефективної організації взаємодії з учнями у музейному просторі. *Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі: загальноукр. наук. конф.: збірник матеріалів*. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2009. 608 с.
6. Кардаш Н.В. Музейна педагогіка: ретроспективний аналіз. *Педагогічні науки*. Вип. 125. 2015. С. 46–58. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24399/Kardash>.
7. Музейна педагогіка в науковій освіті: монографія / ред. кол.: С.О. Довгий, О.М. Топузов, В.А. Бітаєв та ін.; за наук. ред. С.О. Довгого. Київ: Національний центр “Мала академія наук України”, 2020. 334 с.
8. Удовиченко І.В. Музейна педагогіка: теорія і практика: науково-методичний посібник. Київ: Логос. 2017.

REFERENCES

1. Haida, L.A. (2009). *Muzei u navchalnomu zakladi* [Museum in the educational institution]. Kyiv, 128 p. [in Ukrainian].
2. Haida, L.A. (2011). *Formuvannia normatyvno-pravovoi bazy muzeiv pry navchalnykh zakladakh Ukrainy* [Formation

of the normative and legal framework of museums at educational institutions of Ukraine]. *Local history*. No. 3. pp. 49–56. [in Ukrainian].

3. Haida, L.A. (2012). *Muzeina pedahohika: poshuk optimalnoi modeli* [Museum pedagogy: the search for an optimal model]. *Metodolohichni zasady istorichnoi osvity v konteksti profilizatsii starshoi shkoly: materialy Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii* (Kirovohrad, 21–22 zhovtnia 2010 r.) – *Methodological principles of historical education in the context of high school profiling: materials of the All-Ukrainian scientific and methodological conference* (Kirovohrad, October 21–22, 2010). (pp. 243–249). Kirovohrad. [in Ukrainian].

4. Karamanov, O.V. *Muzei – shkola – universytet: osoblyvosti pedahohichnoi vzaiemodii v suchasnomu “susplstvi znan”* [Museum – school – university: peculiarities of pedagogical interaction in the modern society of knowledge]. Available at: http://pmu.in.ua/wpcontent/uploads/downloads/2014/02/Karamanov_ua_2.pdf [in Ukrainian].

5. Karamanov, O.V. & Laskii, I.V. (2009). “Pedahohichnyi marafon” yak forma efektyvnoi orhanizatsii vzaiemodii z uchniamy u muzeinomu prostori [“Pedagogical marathon” as a form of effective organization of interaction with students in the museum space]. *Rol muzeiv u kulturnomu prostori Ukrainy y svitu: stan, problemy, perspektivy rozvytku muzeinoi haluzi: zahalnoukr. nauk. konf.: zbirnyk materialiv – The role of museums in the cultural space of Ukraine and the world: state, problems, prospects for the development of the museum industry: All-Ukrainian. of science conf.: collection of materials*. Dnipropetrovsk, 608 p. [in Ukrainian].

6. Kardash, N.V. (2015). *Muzeina pedahohika: retrospektyvnyi analiz* [Museum pedagogy: a retrospective analysis]. *Pedagogical sciences*. Vol. 125. pp. 46–58. Available at: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24399/Kardash>. [in Ukrainian].

7. *Muzeina pedahohika v naukovii osviti: monohrafiia* [Museum pedagogy in scientific education: monograph]. (Ed.). S.O. Dovhyi, O.M. Topuzov, V.A. Bitaietv et al. Kyiv, 2020. 334 p. [in Ukrainian].

8. Udovychenko, I.V. (2017). *Muzeina pedahohika: teoriia i praktyka: naukovy-metodychnyi posibnyk* [Museum pedagogy: theory and practice: a scientific and methodological manual]. Kyiv. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.09.2023

“Боже, дай мені розум і душевний спокій, щоб змиритися з тим, що я не можу змінити; силу, аби змінити те, що можу і мудрість відрізнити одне від одного”.

*Климентій Шептицький
Блаженний священномученик*

“Вчіться так, немов ви постійно відчуваєте брак своїх знань, і так, немов ви постійно боїтеся розгубити свої знання”.

*Конфуцій
давньокитайський філософ*

